

I. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПІДГОТОВКИ СПОРТСМЕНІВ

ЛІДЕРСТВО ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОСТІ СПОРТИВНО-ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗБІРНИХ ЧОЛОВІЧИХ СТУДЕНТСЬКИХ КОМАНД З БАСКЕТБОЛУ

Олена Іващенко

Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту

Аннотація

Робота посвячена проблеме исследования динамики межличностных отношений в студенческих мужских командах по игровым видом спорта разной квалификации. Разные формы взаимодействия людей, общение на вербальном и невербальном уровнях выступают, с одной стороны, условием, с другой – результатом, эффективности лидерства. Лидерство появившись и формируясь в процессе общения спортсменов, отражает не столько потребность в общении как в должном, сколько реализует потребность спортсмена, команде спортсменов в организации своей деятельности.

Ключевые слова: личность, межличностные отношения, групповое общение, соревновательная деятельность.

Annotation

The work is devoted to the problem of dynamics of interpersonal relation research in student masculine teams with the playing types of sport of different qualification. Different forms of sportsmen cooperation, communication on verbal and non-verbal standards from the one hand exposed like condition, and from the another hand like result of leadership effectiveness. During contact sportsmen each other, they are getting leadership which reflect not only necessity of communication but incarnate need of sportsman, team of sportsmen in organization it's activity.

Keywords: Personality, interpersonal relation, group communication, competitive activity.

Постановка проблеми. Спортивна діяльність студентських команд носить колективний характер і відбувається за участі всіх гравців та тренера. На формування психологічного клімату між гравцями в студентських командах з ігрових видів спорту впливають об'єктивні та суб'єктивні фактори, а також роль соціально-психологічних факторів. Одним з таких факторів є лідерство, психологічна сумісність, міжособистісні відносини в діадах, адекватність самооцінки в команді [6, 7]. Тренерам-викладачам важко орієнтуватись в складних соціально-психологічних проблемах, які виникають в процесі підготовки команди та особливо – в процесі змагальної боротьби.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Змагальна діяльність в ігрових видах спорту характеризується екстремальними умовами: безпосереднім контактом із суперником, необхідністю взаємодіяти і розуміти одне одного під час гри, жорстким лімітом часу і т.п., що пред'являє високі вимоги до емоційної стійкості гравців [8]. Ігрова ефективність включає ряд показників, загальноприйнятих в спортивних іграх: активність, результативність, взаємодія, помилки, час гри [1].

Основними факторами, які ви-

Таблиця 1

Взаємозв'язок сенсомоторних реакцій спортсменів зі спілкуванням в процесі змагальної боротьби в баскетболі (орієнтуюча категорія спілкування), n = 24

Показники		Проста зорово-моторна реакція, мс	Проста аудіо-моторна реакція, мс	Складна зорово-моторна реакція, мс	Час моторної реакції, мс
ОГ (n=12)	1 гра	-0,45	-0,48	-0,50	-0,50
	2 гра	-0,52	-0,75**	-0,71*	-0,84**
	3 гра	-0,70*	-0,82**	-0,81**	0,73**
	4 гра	-0,66*	-0,72**	-0,77**	-0,66*
	5 гра	-0,53	-0,75**	-0,75**	-0,77**
КГ (n=12)	1 гра	-0,64*	-0,26	-0,63*	-0,22
	2 гра	-0,12	-0,56	-0,57	-0,20
	3 гра	-0,42	-0,33	-0,89**	0,04
	4 гра	-0,30	-0,39	-0,59*	-0,22
	5 гра	-0,40	-0,22	-0,50	-0,11

Примітки: $r_{кр} = 0,532$ при $p < 0,05$ для $n = 12$;
 $r = -0,66$ при $p < 0,05$;
 $r = -0,71$ при $p < 0,01$;
 $r = -0,59$ при $p < 0,05$;
 $r = -0,89$ при $p < 0,01$

хвилину зустрічі, мінімальному розриві, яку потрібно зрівняти, мінімальної переваги, яку треба утримати. В усіх цих ситуаціях лідируюча поведінка може визначатись в мобілізації всіх фізичних та вольових можливостей партнера, в межах рухової активності, в “жорсткому” утриманні гравців суперника, в скованості ініціативи декількох гравців суперника (“відтягування” їх на себе) з наданням можливості своїм партнерам для атаки, в проявленні особистої ініціативи в оборонних діях [3, 6, 8]. Тому тренер повинен враховувати те, що кожен спортсмен в своєму розвитку може володіти відповідними претензіями до визначеної ігрової ролі. Задача тренера складається з того, щоб розвинути ці здібності, укомплектувавши спортивний колектив з урахуванням індивідуальних можливостей і сумісності окремих гравців.

Метою роботи була розробка авторської програми формування лідерських проявів спортсменів з ігрових видів спорту збірних команд вищих навчальних закладів (не фізкультурного профілю).

Методи й організація досліджень.

З метою дослідження ефективності авторської програми, нами було проведено педагогічний експеримент, в якому гравці збірних команд з баскетболу, які

увійшли до складу контрольної групи (КГ, $n = 12$) займалися за загальноприйнятою програмою навчально-тренувального процесу, а гравці збірної команди з баскетболу основної групи (ОГ, $n = 12$) займалися за запропонованою авторською програмою, відповідно. Дослідження проводилось у вищих навчальних закладах м. Дніпропетровська. Обстеження проводилось на початку та наприкінці навчального року. В дослідженні використовувались методи вивчення, аналізу й узагальнення спеціальної науково-методичної літератури та документальних матеріалів, педагогічні методи досліджень, психодіагностичні методи досліджень, соціометричний метод досліджень, контролюючий метод спостереження, методи математичної статистики.

Результати дослідження та їх обговорення

На рисунку 1 представлена структура та зміст авторської програми, яку ми впровадили в педагогічний експеримент. Про ефективність лідерства судять по об'єктивному показнику – ре-

Таблиця 2

Взаємозв'язок сенсомоторних реакцій спортсменів зі спілкуванням у процесі змагальної боротьби в баскетболі (стимулююча категорія спілкування), n = 24

Показники		Проста зорово-моторна реакція, мс	Проста аудіо-моторна реакція, мс	Складна зорово-моторна реакція, мс	Час моторної реакції, мс
ОГ (n=12)	1 гра	-0,75**	-0,73**	-0,67*	-0,73**
	2 гра	-0,46	-0,68*	-0,62*	-0,58*
	3 гра	-0,66*	-0,88**	-0,85**	-0,80**
	4 гра	-0,70*	-0,50	-0,55	-0,39
	5 гра	-0,69*	-0,65*	-0,54	-0,68*
КГ (n=12)	1 гра	-0,32	-0,22	-0,72**	-0,04
	2 гра	-0,42	-0,66*	-0,70*	-0,03
	3 гра	-0,09	-0,33	-0,64*	-0,25
	4 гра	-0,06	-0,46	-0,60*	-0,04
	5 гра	-0,37	-0,35	-0,57	-0,18

Примітки: $r_{кр} = 0,532$ при $p < 0,05$ для $n = 12$;
 $r = -0,58$ при $p < 0,05$;
 $r = -0,73$ при $p < 0,01$;
 $r = -0,60$ при $p < 0,05$;
 $r = -0,72$ при $p < 0,01$

Таблиця 3

Взаємозв'язок сенсомоторних реакцій спортсменів з спілкуванням у процесі змагальної боротьби в баскетболі (оцінно-експресивна (позитивна) категорія спілкування), n = 24

Показники		Проста зорово-моторна реакція, мс	Проста аудіо-моторна реакція, мс	Складна зорово-моторна реакція, мс	Час моторної реакції, мс
ОГ (n=12)	1 гра	-0,80**	-0,88**	-0,83**	-0,83**
	2 гра	-0,67*	-0,77**	-0,74**	-0,71**
	3 гра	-0,79**	-0,84**	-0,90**	-0,75**
	4 гра	-0,49	-0,58*	-0,55	-0,55
	5 гра	-0,64*	-0,70*	-0,75**	-0,71**
КГ (n=12)	1 гра	-0,11	-0,19	-0,41	-0,15
	2 гра	-0,23	-0,39	-0,62*	-0,01
	3 гра	-0,31	-0,04	-0,41	-0,05
	4 гра	-0,08	-0,39	-0,55	-0,07
	5 гра	-0,21	-0,28	-0,29	-0,12

Примітки: $r_{кр} = 0,532$ при $p < 0,05$ для $n = 12$;
 $r = -0,58$ при $p < 0,05$;
 $r = -0,71$ при $p < 0,01$;
 $r = -0,62$ при $p < 0,05$

зультату, продукту спортивної діяльності. Вплив лідерської поведінки на змагальну діяльність відбувається через обмін інформацією в середині команди. Це психологічна взаємодія одного учасника комунікативного процесу на другого з метою зміни його поведінки або уявлень. Ефективність комунікацій вимірюється саме тим, наскільки вдалилий вплив. Виявлення ефективності змагальної діяльності від переважаючого типу поведінки в команді в процесі змагальної боротьби відбувається за рахунок продуктивного та зменшення непродуктивного спілкування. Пропонована авторська програма має на меті вирішення ряду завдань, серед яких основним є надання практикуючому тренеру змоги зорієнтуватися у розмаїтті існуючих програм, направлених на регуляцію міжособистісних стосунків всередині спортивної команди та вибір умов, оптимальних для даного контингенту спортсменів (в залежності від поставлених завдань та з урахуванням навчально-тренувального процесу в умовах навчання у вищих навчальних

закладах).

Для підвищення рівня психофізіологічних характеристик професійно важливих якостей в підготовці спортсменів-гравців ми використовували ігрову терапію, направлену на формування фізичних якостей та удосконалення техніко-тактичних дій; при цьому акцентували увагу на вихованні особистісних якостей спортсменів. Такий вид специфічної спортивної ігрової діяльності є свідомою діяльністю, яка направлена на досягнення поставленої мети, що потребує проявлення спеціальних якостей спортсмена.

З метою виявлення ефективності змагальної діяльності від переважаючого типу поведінки в студентських командах з баскетболу за рахунок рішення оперативних задач, які носять вибірковий характер у зв'язку з продуктивним спілкуванням в середині групи під час змагальної боротьби, було зафіксовано та інтерпретовано результати п'ятьох ігор (згідно календарю змагань).

В процесі змагальної боротьби спортсмен використовує тільки ту інформацію, яка необхідна йому в

даній момент та в даній ситуації. Відбувається процес фільтрації цієї інформації, виділення важливих елементів, придання їм певної значності (суттєва/несуттєва для прийняття рішення).

При аналізі даних представлених в табл.1 баскетболістів основної та контрольної груп були виявлені зворотні кореляційні взаємозв'язки простої зорово-моторної реакції та орієнтуючої категорії спілкування $r = -0,66$ при $p < 0,05$ у 3 та 4 іграх, та $r = -0,64$ при $p < 0,05$, відповідно, $r_{кр} = 0,532$ при $p < 0,05$ для $n = 12$, що свідчить про інформативність даних показників.

Аналогічний зворотній кореляційний взаємозв'язок є в показниках між: орієнтуючою категорією спілкування та :

- простою аудіо-моторною реакцією в ОГ ($r = -0,71$; $p < 0,01$) у 2, 3, 4 та 5 грі;

- в показниках між орієнтуючою категорією спілкування та складною зорово-моторною реакцією в ОГ ($r = -0,71$; $p < 0,01$) у 2, 3, 4 та 5 грі, та в КГ ($r = -0,59$; $p < 0,05$; $r = -0,89$; $p < 0,01$) у 1, 3 та 4 грі;

- в показниках між орієнтуючою категорією спілкування та часом моторної реакції в ОГ ($r = -0,71$; $p < 0,01$) у 2, 3, 4 та 5 грі.

При аналізі даних представлених в табл. 2 баскетболістів основної та контрольної груп були виявлені зворотні кореляційні взаємозв'язки між стимулюючою категорією спілкування, сенсомоторними реакціями стимулюючої категорії спілкування та: - простою зорово-моторною реакцією в ОГ ($r = -0,58$; $p < 0,05$; $r = -0,73$; $p < 0,01$) в 1, 3, 4 та 5 грі;

- простою аудіо-моторною реакцією в ОГ ($r = -0,58$; $p < 0,05$; $r = -0,73$; $p < 0,01$) у 1, 2, 3, та 5 грі, та в КГ ($r = -0,60$; $p < 0,05$) у 2 грі;

- складною зорово-моторною реакцією в ОГ ($r = -0,71$; $p < 0,01$) у 1, 2, та 3 грі та в КГ ($r = -0,60$; $p < 0,05$; $r = -0,72$; $p < 0,01$) у 1, 3 та 4 грі;

- часом моторної реакції в ОГ

Таблиця 4

Взаємозв'язок сенсомоторних реакцій спортсменів зі спілкуванням у процесі змагальної боротьби в баскетболі (оцінно-експресивна (негативна) категорія спілкування), n = 24

Показники		Проста зорово-моторна реакція, мс	Проста аудіо-моторна реакція, мс	Складна зорово-моторна реакція, мс	Час моторної реакції, мс
ОГ (n=12)	1 гра	-0,82**	-0,49	-0,40	-0,57
	2 гра	-0,57	-0,70*	-0,64*	-0,57
	3 гра	-0,58	-0,79**	-0,88**	-0,68*
	4 гра	-0,22	-0,61*	-0,60*	-0,59*
	5 гра	-0,83**	-0,79**	-0,72**	-0,78**
КГ (n=12)	1 гра	-0,44	-0,47	-0,62*	-0,08
	2 гра	-0,12	-0,42	-0,28	-0,16
	3 гра	-0,06	-0,20	-0,62*	-0,02
	4 гра	-0,02	-0,28	-0,40	0,27
	5 гра	-0,50	-0,44	-0,83**	-0,09

Примітки: $r_{кр} = 0,532$ при $p < 0,05$ для $n = 12$;
 $r = -0,59$ при $p < 0,05$;
 $r = -0,72$ при $p < 0,01$;
 $r = -0,62$ при $p < 0,05$;
 $r = -0,83$ при $p < 0,01$

($r = -0,58$; $p < 0,05$; $r = -0,73$; $p < 0,01$) у 1, 2, 3 та 5 грах.

$r_{кр} = 0,532$ при $p < 0,05$ для $n = 12$, що свідчить про інформативність даних показників.

При аналізі даних, представлених в табл. 3 баскетболістів основної та контрольної груп були виявлені зворотні кореляційні взаємозв'язки оцінно-експресивної (позитивної) категорії спілкування та: - простої зорово-моторної реакції в ОГ ($r = -0,58$; $p < 0,05$; $r = -0,71$; $p < 0,01$) у 1, 2, 3 та 5 іграх;

- простої аудіо-моторної реакції в ОГ ($r = -0,58$; $p < 0,05$; $r = -0,71$; $p < 0,01$) у 1, 2 та 3 грах;

- складної зорово-моторної реакції в ОГ ($r = -0,71$; $p < 0,01$) у 1, 2, та 5 грах, та в КГ ($r = -0,62$; $p < 0,05$) у 2 грах;

- часу моторної реакції в ОГ ($r = -0,58$; $p < 0,05$; $r = -0,71$; $p < 0,01$) у 1, 2, 3 та 5 грах.

$r_{кр} = 0,532$ при $p < 0,05$ для $n = 12$, що свідчить про інформативність даних показників.

При аналізі даних, представлених в табл. 4.4 баскетболістів основної та контрольної груп

були виявлені зворотні кореляційні взаємозв'язки оцінно-експресивної (негативної) категорії спілкування та:

- простої зорово-моторної реакції в ОГ ($r = -0,58$; $p < 0,05$; $r = -0,72$; $p < 0,01$) у 1 та 5 іграх;

- простої аудіо-моторної реакції в ОГ ($r = -0,59$; $p < 0,05$; $r = -0,72$; $p < 0,01$) у 3, 4 та 5 грах;

- складної зорово-моторної реакції в ОГ ($r = -0,59$; $p < 0,05$; $r = -0,72$; $p < 0,01$) у 2, 3, 4, та 5 грах, та в КГ ($r = -0,62$; $p < 0,05$; $r = -0,83$; $p < 0,01$) у 1, 3 та 5 грах;

- часу моторної реакції в ОГ ($r = -0,59$; $p < 0,05$; $r = -0,72$; $p < 0,01$) у 2, 3, 4 та 5 грах.

$r_{кр} = 0,532$ при $p < 0,05$ для $n = 12$, що свідчить про інформативність даних показників.

Аналізуючи кореляційний взаємозв'язок сенсомоторних реакцій спортсменів-гравців з спілкуванням у процесі змагальної боротьби з баскетболу виявлено зворотно-пропорційний взаємозв'язок. Таким чином чим більш спортсмен налаштований на реалізацію оперативної зада-

чі, тим менше він витрачає свою енергію на непродуктивне висловлювання, а концентрується на діях. Встановлено, що протягом тренувальної діяльності спостерігається зростання показника міри організації системи сприйняття та переробки інформації у спортсменів з різним рівнем психофізіологічного стану.

Висновки. Позитивні зміни щодо формування лідерських проявів за рахунок спілкування в середині команди, в процесі тренувальної та змагальної діяльності збірних команд з баскетболу, є свідченням ефективності авторської програми, яка застосовна для розвитку психологічних і професійних якостей спортсменів-гравців. Використання ігрової методики в навчально-тренувальному процесі шляхом включення спеціалізованих рухливих ігор, які відображують ситуації спортивних ігор, обов'язково веде до оптимізації тренувального процесу.

На основі отриманих результатів намічено направлення подальших досліджень, що зводиться до постійного контролю психологічної атмосфери в чоловічих збірних командах з ігрових видів спорту (баскетболу, волейболу, міні-футболу, гандболу) в умовах навчання у вищих навчальних закладах (не фізкультурного профілю), в зв'язку з посиленою педагогічною роботою зі спортсменами-гравцями, які мають різні статуси в команді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бриль М.С. Отбор в спортивных играх / М.С. Бриль. – М.: Физкультура и спорт, 1980. – 127 с.
2. Выготский Л.С. Педагогическая психология / Л.С. Выготский. – М.: Педагогика, 1991. – 480 с.
3. Джамагаров Т.Т., Румянцева В.И. Лидерство в спорте / Т.Т. Джамагаров, В.И. Румянцева. – М.: ФиС, 1983. – С. 25–45.

4. Коробейніков Г. Особливості психофізіологічних станів у спортсменів високої кваліфікації / Г. Коробейніков, О. Дуднік // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. праць. – Вінниця, 2006. – С. 402-407.
5. Рашел Б. Спортивная психология – ключ к спортивному совершенству / Б. Рашел // За-рубежные научные исследо-вания: Тем. подборка. Вып. 6. – М., 1992. – С. 3-28.
6. Смоляр И. Феномен лидерства как скрытый резерв управления спортивной командой / И. Смоляр // Олімпійський спорт і спорт для всіх : проблеми здоров'я, рекреації, спортивної медицини та реабілітації : IV Міжнар. наук. конгрес. – К., 2000. – С. 127.
7. Платонов В.Н. Психология коллективной деятельности / В.Н. Платонов. – Л.: ЛГУ, 1990. – 184 с.
8. Шутова С.Є. Психологічні фактори, які забезпечують ефективність змагальної діяльності баскетболістів високої кваліфікації: Автореф. дис... канд. наук з фіз. вих. і спорту: 24.00.01 / НУФВіС / С.Є. Шутова. – К., 2000. – С. 3-22.

